

спроба з'ясувати сутність деяких аспектів минулого, щоб, якщо це взагалі можна буде зробити, транслювати їх на теперішні.

Відродження освітніх традицій, як і всяке відродження, у всі часи було і є надскладним завданням, тому постає питання про те, чи доцільно змінювати існуючі відносини, що і формувалися в Україні протягом практично всього ХІХ ст. Мабуть, доцільно, адже просте порівняння сучасного стану навчання з історичними свідченнями про діяльність Києво-Могилянської Академії є демонстрацією "ціни тієї простоти, яка зневажає орієнтирами філософської логіки" (В.Кемеров), додамо, вітчизняної історії.

- ¹ Це відповдає самій назві "Києво-Могилянська Академія", бо первісний факт існування академії - це заснування Платоном у ІV ст. до н.е. *філософської школи*, названої на ім'я міфічного героя Академа.
- ² Це відповдає семантичному уявленню про освіту *університетського* рівня.
- ³ "Но и весь планъ общаго образования был снятъ с езуитскаго образца, и учебники были приняты тѣ же, ... Весь распорядок школьной жизни, всѣ приемы и средства преподавания были тѣ же, что и въ Коллегяхъ или Академяхъ иностранныхъ. Языкъ преподаванія былъ латинскій, и всего хуже было поставлено преподаване греческаго..."
- ⁴ Майже до самого кінця ХVІІ ст. богослов'я не викладалося в Києво-Могилянській Академії як окрема дисципліна, а деякі її теми входили до курсу філософії (Г.Флоровський).
- ⁵ Не тільки риторики, бо "... взагалі жодній дисципліні не присвячували в Києво-Могилянській Академії стільки віршованих і прозових творів, як логіці" (В.Горський).

Література.

1. Порівняльний аналіз сучасних систем вищої освіти в реформуванні вищої школи України. Міжнародна наукова конференція.- К.:, 1996.
2. Горський В.С. Історія української філософії.- К.:, 1996.
3. Хижняк З.. Києво-Могилянська Академія. - К.:, 1988.
4. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. - К.:, 1993.
5. Прот. Г.Флоровський. Пути русского богословия. - К.:, 1991.
6. Кемеров В.. Проблема личности: методология исследования и жизненный смысл. - М.:, 1977.

Шкварець В.П.,
доктор іст. наук,
професор МФ НаУКМА

ПЕТРО МОГИЛА - ВИДАТНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ, ЦЕРКОВНИЙ І ОСВІТНІЙ ДІЯЧ УКРАЇНИ, МИТРОПОЛИТ КИЇВСЬКИЙ, ГАЛИЦЬКИЙ І ВСІЄЇ РУСИ

За рішенням ЮНЕСКО світова громадськість відзначає 400-річчя від дня народження незгасного світоча української культури, видатного релігійного діяча й просвітителя, якій вніс величезний внесок у розвиток української церкви, а відтак і Української держави саме напередодні Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького, митрополита Київського, Галицького і всієї Русі, засновника Києво-Могилянської Академії, автора Требника,

Службника й головне - Катехизиса, - Петра Симеоновича Могили. 5 листопада 1996 р. в Парижі під егідою ЮНЕСКО відбулася міжнародна конференція, присвячена цій знаменній річниці.

Требник П.Могили - це фундаментальна книга православної церкви, де зібрані всі православні церковні обряди. Зберігається вона й у Миколаївському обласному краєзнавчому музеї. До ювілею в Києві здійснено третє її видання. Вперше Требник побачив світ ще за життя П.Могили, а друге було видано до 1000-річчя Хрещення Русі. Тоді ж вийшов з друку Малий Катехизис, затверджений Київським собором у 1640 р. Це символічна книга православної віри. Заслуга П.Могили полягає в тому, що вона вийшла за часів гострої боротьби між православ'ям, католицизмом і протестантством.

Напередодні славної річниці УПЦ КП 12 грудня 1996 р. провела Архієрейський Собор за участю духовенства, мирян та інтелігенції, де Петра Могилу було канонізовано як святого, причислено до лику святих. Він заслуговує цього, як справді великий митрополит, який за 15 років церковної діяльності зробив для Помісної Церкви стільки, скільки інші ієрархи не зробили, можливо, й за століття.

Ім'я П.Могили навечно вкарбовано в нашу історію назвою чільного навчального закладу України - Національного університету "Києво-Могилянська Академія".

Рід Могили залишив свій слід і на сучасній карті України. На Поділлі, над швидкоплинним Дністром, стоїть місто Могилів-Подільський. В кінці XVII ст. тодішній господар(князь, правитель, цар) Молдавії Ярема Могила видав свою доньку Маріцу за воєводу брацлавського Стефана Потоцького. Велике тоді торгове село на Дністрі було її посагом. На честь тестя С.Потоцький назвав село містом Могиловим.

Діяльність П.Могили - одне з яскравих свідчень плідних контактів впродовж століть двох народів - українців і молдаван. Він жив і творив у передгрозову пору, через рік після його кончини над Україною вдарила громовиця Визвольної війни. Тому своєю політичною, релігійною і освітньою діяльністю готував багато в чому суспільство до важких випробувань. Тернистими життєвими шляхами прийшов в Україну претендент на трон Молдавії, прийшов не чужинцем, а її вірним сином.

П.С.Могила народився 31 грудня 1596 р. Невдовзі по народженню батько Симеон внаслідок дворцевих інтриг був отруєний змовниками, мати Маргарет - самиградська (угорська) принцеса, - разом із сином змушена була шукати притулку в Польщі, переїхала на західноукраїнські землі. Він з раннього дитинства перебував під впливом православного оточення. Могили відзначалися своєю прихильністю до православної віри, мали тісні зв'язки з Львівським братством. Тому П.Могила пішов здобувати освіту у Львівській братській школі, одному з кращих тогочасних українських навчальних закладів. Саме тоді у Львівській єзуїтській колегії навчався інший майбутній діяч України - Богдан Хмельницький (роком старше від Петра). Не виключено, що тоді вони і познайомилися. Бо в наступні часи ставилися один до одного з повагою та розумінням.

Після братської школи, як було прийнято в Україні, П.Могила вирушає по науку на Захід: Паризька Сорбона, відомий єзуїтський колегіум Ла Флаш, слухає лекції разом з видатним філософом Рене Декартом. Затим продовжує навчання в університеті (Голландія). Він був однією з

найосвіченіших осіб початку XVII ст. Вільно володів українською, молдавською, угорською, російською, французькою, грецькою, латинською та ін. європейськими мовами, був добре обізнаний з вітчизняною історією, військовою справою, все життя збирав і зібрав унікальну бібліотеку.

Завдяки родинним зв'язкам з Вишневецькими, Потоцькими, близькими до польського короля, його світська кар'єра могла бути швидкою і значною.

Повернувшись на батьківщину, П.Могила вступає, як офіцер, на військову службу до польського короля, 1620 р. бере участь у битві з турецько-татарською армією під Цецорою. Знову його шлях перетинається з родиною Хмельницьких. Михайло Хмельницький під Цецорою загинув, а син його Богдан попав у дворічний полон до турків. Пізніше, як дехто вважає, П.Могила благословив Б.Хмельницького на національно-визвольну боротьбу проти іноземного поневолення. Могила відзначився і в битві під Хотином, познайомився з гетьманом України Петром Конашевичем-Сагайдачним.

Однак невдовзі він різко міняє характер своєї діяльності, кидає військову службу і присвячує життя служінню Богові. 1625 р. він постригся у ченці Києво-Печерської Лаври. Це свідчить про те, що в душі майбутнього митрополита сталися значні духовні зміни. П.Могила був людиною, наближеною до київського митрополита Іова Борецького, і, можливо, не без підтримки останнього досить швидко (1627 р.) його обирають архімандритом Лаври. В основі його фантастичної, такої короткої за часом, кар'єри щонайперше лежали енциклопедичні знання, вміння використати їх для загального добра, неабиякі організаційні здібності.

Ставши у 1632 р. митрополитом Київським, Галицьким і всієї Русі, спрямовує свою діяльність на користь Києво-Печерської Лаври, її розквіт бачить перш за все у поліпшенні освітнього рівня священнослужителів. Не шкодує на це ні часу, ні коштів. Але його погляд все частіше звертався до витоків шкільного життя, необхідності зміцнення і розвитку церкви. Добився у польського короля легалізації православної церкви (до цього вона не мала жодних прав), поряд з уніатською. Використовуючи родинні зв'язки, П.Могила домогся того, що король Володислав IV видав закони, які урівнювали православних віруючих з прихильниками інших конфесій.

Проте митрополит розумів, що цього недостатньо для зміцнення церкви, великого значення надавав поширенню освіти. Він бачив, що потужною зброєю католиків у боротьбі з православ'ям були навчальні заклади, особливо вищі. Саме там українська молодь "ставала" польською шляхтою. Петро Могила був переконаний, православ'я треба захищати тією ж зброєю. У 1631 р. заснував Лаврську школу неподалік Троїцької церкви. Дбаючи про рівень викладання, послав для вдосконалення за кордон гурт обдарованих юнаків, зокрема Сильвестра Косова, Ісайю Трофимовича, Тарасія Земку, Інокентія Гізеля та ін. З часом усі вони залишать помітний слід в історії вітчизняної науки і освіти.

Київське Богоявленське братство ще 1615 р. заснувало школу. Завдяки клопотанню П.Могили у 1632 р. Лаврська і братська школи об'єдналися у новий навчальний заклад - колегіум. За задумом П. Могили, це мало бути вище училище європейського зразка. Ще за його життя колегіум у Києві стали називати Могилянським. Митрополит мріяв згодом перетворити його в академію, але за його життя цьому не судилося статися.

Це була єдина вища школа на православному Сході. Для потреб колегіуму П. Могила побудував при братському монастирі дерев'яну церкву імені

Бориса і Гліба, заснував бібліотеку, для малоїмущих учнів спорудив бурсу (гуртожиток). Значна частина "бурсаків" вчилася у колегіумі його коштом. Він відкрив також низку шкіл - філії колегіуму: у Воскресенському монастирі у Вінниці, Кременці, Гощі. Започаткував у давній столиці Молдавії Яссах Слов'яно-греко-латинську академію (керував колишній ректор київського колегіуму Сафроній Почаський). Крім того, у 1640 р. Могила запропонував московському цареві Михайлові Федоровичу і там слов'яно-грецьку школу. Для цього був готовий надіслати своїх учителів. Хоч у Московській державі не було жодного такого навчального закладу, ця пропозиція не отримала ніякої підтримки.

Колегіум ім'ям митрополита ще за його життя стали називати не випадково, бо заклад, його облаштування і розквіт - то чи не головний смисл його життя, лебедина пісня цієї великої людини. Побудований на зразок західних університетів, увібравши в себе кращий досвід західноєвропейської вищої школи, Могилянський колегіум досить скоро набув визнання, а його вихованці мали значний вплив на суспільство. Митрополит забезпечив не тільки матеріально, вкладаючи і власні кошти, але й викладачами з європейською освітою. Водночас це була не копія, а творчий розвиток закордонного досвіду.

Зробимо коротенький екскурс у минуле, уявно переступимо поріг колегіуму, познайомимося з організацією навчального процесу. За статутом, що уклав П.Могила ("Анфологія"), колегіум поділявся на дві "конгрегації": нижчу і вищу. Нижча - під покровительством св.Володимира, - поділялась на шість класів: ФАРА - навчали трьома мовами читанню і письму (слов'янською, латинською, грецькою). ІНФІМА - клас початкових відомостей про світ. Далі - клас ГРАМАТИКИ і клас СИНТАКСИМИ, де йшло вивчення граматичних правил слов'янської, латинської і грецької мов, робилися практичні вправи, викладався катехизис, арифметика, музика, нотний спів. Потім клас ПОЕЗІЇ - викладалась піїтика, виконувалися вправи з віршування (латинського, руського). Далі йшов клас РИТОРИКИ - учні складали промови, розмірковування з різних предметів, керуючись особливо Квінтіліаном і Ціцероном.

Вища "конгрегація" (під покровительством св.Богородиці) мала два класи: ФІЛОСОФІЇ, що викладалась за Арістотелем, і поділялась на три частини - логіку, фізику і метафізику. Тут викладалися також геометрія та астрономія. У другому, найвищому класі спудеї вправлялися в написанні проповідей.

Хоч було засилля латинської мови, у колегіумі розвивали руську (українську літературну) мову й красне письменство. Рідною мовою студенти писали проповіді, а священники виголошували повчання народів. Студенти захоплювалися віршованою літературою, розвивали вертепну драму - переносний театр носили з собою, переходячи з дому в дім.

П.Могила не обмежувався колегіумом. Він створив у Києві літературно-науковий гурток (увійшов в історію нашої культури як Могилянські Афіни). Гурток проводив важливу богословсько-наукову роботу. Його вважають зародком академічного театру. Серед активних членів гуртка - такі письменники і громадсько-культурні діячі, як Сильвестр Косів, Ісайя Трофимович, Тарасій Земка, Афанасій Кальнофойський та ін.

В усіх справах цієї людини, що дала обіцянку Богові і прагнула сповна виконати її, відчувалися інтелект і воля, його вміння втілювати в життя ту чи

іншу ідею. Звертаючись в одній зі своїх книжок до однодумців, П.Могила писав: "Постаравшись з Божою допомогою при моїх слабих силах, на мої власні кошти обновити школи Києва, що вже почасти були в упадку і опустіли, я постачав вас, постачаю і до кінця життя не перестану постачати книгами, вчителями, утримуванням бідних студентів... Але мені бажано також, щоб у цих школах не лише викладались вищі науки, а ще вище висівалось і вкорінювалось в серцях ваших благочестя..."

П.Могила відомий як будівничий церковних храмів. Це він домігся, що Софійський Собор було передано православної церкві. Своїм коштом відремонтував і реставрував цю нашу святиню, повернув до життя церкву Спаса на Берестові, на руїнах Десятинної церкви (знищеної під час монголо-татарської навали) збудував новий храм. Перебудована в ХІХ ст., вона знову була знищена в ході бездумно-безумної "індустріалізації і колективізації".

За тиждень до смерті П.Могила у присутності довірених осіб складає заповіт, колегіум називає своєю єдиною заporукою, у вигляді посмертного дарунку заповідає йому 81 тис. золотих, усю бібліотеку, четверту частину свого срібла, а на вічний спомин про себе - свій срібний митрополитський хрест і саккос. Крім П.Могили, заповіт підписали десять світських і духовних осіб, серед них і Юрко Хмельницький.

В останні хвилини життя митрополита біля його ложа стояв Інокентій Гізель (слухав лекції у Замойській академії та Оксфордському університеті). Повернувшись на Батьківщину, став окрасою колегіуму, був обраний професором філософії, її ректором. Митрополит на мить відкрив очі, помітив І.Гізеля: - Збережи...Академію... Після чого поклав слабіючу руку на чоло професора. Він навмисно сказав "Академія" - то була його завітна мрія, яку не встиг здійснити.

Петро Могила помер 11 січня 1647 р. і був похований в Успенському Соборі Києво-Печерської Лаври. Але коли влітку 1941 р. нові варвари підірвали Собор, вибухівку було закладено (мабуть, не випадково) саме поруч із домовиною українського святителя. І нині навіть праху великого митрополита й будівничого Української Духовної Держави не залишилося в землі, яку він, безумовно, палко і віддано любив.

"З метою створення умов для відродження Університету "Києво-Могилянська Академія" та враховуючи його історичну роль у відновленні традицій національної вищої школи, постановляю:

Установити, що Університет "Києво-Могилянська Академія" є національним університетом зі статусом самоврядного (автономного) державного вищого навчального закладу, та іменувати його Національний Університет "Києво-Могилянська Академія"...

Так нащадки, виконуючи наказ Петра Могили, спорудили в умовах уже незалежної України йому рукотворний пам'ятник - Академію.